

סימן לח - בעל ואשה בעלי מנהגים שונים

לרגל קיבוץ הגלויות שלנו בארץ הולכים ומתרבים הנישואים של בני עדות שונות. ועולה השאלה, על פי אילו מנהגים ינהגו בבית החדש.

בעבר, שאלה זו לא היתה רלוונטית במיוחד. לכל קהילה גאוגרפית היה מנהג משלה, והשאלה איזה מנהג ינהג הזוג נגזרה ממנהג הקהילה שסביבם. הר"ן בתשובה (סימן י) דן בשאלה לפי איזה מנהג יידון בעל שנשא אשה בעיר אחרת:

בגדון זה צריך לעיין, אם זה שנשא שם אשה גדון כבני עירם אם לאו. לפי שאנו רואין שכל שעושה מעשה מוכיח שהוא רוצה להתיישב באותה העיר נקרא לאלתר מבני העיר, אף על פי שלא שהה לשם. כדתנן: אם קנה שם בית דירה הרי הוא כאנשי העיר מיד. אף כאן (אי) אפשר לומר שהנשואין מוכיחין שהוא רוצה לקבוע שם דירה והרי הוא כאנשי העיר מיד.

הר"ן מתלבט אם עצם הנישואין לאשה מעיר אחרת מניחים שהבעל מתכוון להתשקע באותה עיר וממילא יהיה חייב במנהגיה של אשתו.

הר"ן מסיק, שהנישואין לבת עיר אחרת אינם אומרים שהוא מתכוון להשתקע באותה עיר, וממילא, הוא אינו חייב לנהוג לפני מנהגי העיר של אשתו. אבל כעקרון, רואים מהר"ן, שמה שקובע, הוא עיר המגורים, בין של הבעל ובין של האשה.

יתירה מכך, במנחת יצחק (חלק ד סימן פג) דן באשה שנשאה לבעלה, ודעתם ללכת לעירו של הבעל, אלא שעוד לא הלכו לשם. במקרה כזה כותב המנחת יצחק:

אם נשא אותה בעירה, ודעתם לקבוע דירתם בעירו, אבל עדיין לא הלכו לשם, לא חלו עליה עדיין דיני מקום הבעל...

על כל פנים, ברור שלא היתה עמדה חד משמעית בשאלה מה יקבע את מנהגי בני הזוג, כי השאלה לא היתה רלוונטית.

בדורות מאוחרים יותר, היו כמה קהילות במקום אחד, והשאלה התחילה להיות רלוונטית. כאן כותב כבר המנחת יצחק, שהאשה נגררת אחרי הקהל של הבעל, אולם הוא אינו מנמק מדוע.

באגרות משה (אורח חיים א קנח) דן גם כן בשאלה זו, ומוכיח שהאשה נגררת אחרי מנהגי בעלה, בין לקולא ובין לחומרא. ראייתו היא ממה שאומרת המשנה בכתובות (מח.): "לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לרשות הבעל". כלומר, משמעות הנישואין היא הוצאת האשה ממשפחת האב למשפחת הבעל.

עם זאת, בתשובות אחרות, האגרות משה משלים את התמונה. חשובה במיוחד תשובתו באבן העזר חלק ד (סימן ק):

ומה שהוקשה לכבוד תורתו על מה שלענין גלוח שערות באשה אחר הנישואין שכתבתי באגרות משה אבן העזר חלק א סימן נט שהוא בדין מנהג, שכיון שאשה ברשות בעלה צריכה להתנהג כמנהג בעלה... ולענין פאה נכרית שאיכא דאסרי משום

מראית העין כתבתי באגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יב שאין הבעל יכול להטיל חומרותיו על אשתו,

הנה ודאי איכא חלוק בין חומרא דמנהג קבוע באיזה מקום, לחומרא שהבעל רוצה להחמיר עליו כדכתבתי. שאף שהבעל נהג את עצמו במנהג הרבה פעמים שהוא נדר מדרבנן אין זה בדין מנהג לענין שאשתו ובניו יהיו מחוייבין לקיים, שזה שייך רק במנהג של אנשי עיר ושנהגו על פי חכמי העיר. אך גם בסתמא תולין שנעשה על פי חכמי העיר. אבל אדם אחד, אף אם הוא גדול הדור, אין לזה דין מנהג לחייב אחרים אף לא אלו שברשותו. והשואל דשם רצה להחמיר על עצמו כהשיטה שאוסרת ולא מצד מנהג העיר שיצא משם.

האגרות משה מתייחס לשתי תשובות שלו עצמו. לגבי פאה נכרית הוא אמר שהאשה אינה צריכה להיגרר אחרי עמדתו של בעלה. ולעניין גילוח שערות הראש, כתב שכן. מה טעם ההבדל ביניהם?

התשובה של האגרות משה היא, שאם מדובר במנהג של הבעל בלבד, הוא אינו מחייב את האשה. לעומת זאת, מנהג קהילתו של הבעל מחייב את האשה.

בסימן הקודם (סימן לז) הסברנו יותר את טעם הדבר. אין דין של מנהג האבות. יש רק דין של מנהג הקהילות. לכן, מנהג הבעל כשלעצמו, אינו מחייב אפילו את ילדיו, וקל וחומר שלא את אשתו. לעומת זאת, מנהג הקהילה של הבעל מחייב את האשה, לדעתו של האגרות משה. אמנם, לענין דבריו של האגרות משה לא נראים כל כך מסתברים. מה שיוצא הוא, שכניסתה של האשה לרשות הבעל היא כניסה לקהילת הבעל, ולא לרשותו של הבעל עצמו. וזה קצת תמוה.

בשו"ת עשה לך רב (חלק ו סימן לז) הביא ראיות מפוסקים מוקדמים, שאין האשה נגרת אחרי בעלה:

ומרן החיד"א (בברכי יוסף סימן תס"ז אות ה') הביא דברי הכנסת הגדולה (בתשובות הנדפסות מחדש סימן ס"ב), דאסר למי שנוהג לאכול אורז ביום טוב האחרון, היכא דאירע יום טוב האחרון בשבת שלא לבשל בערב שבת, אך אם אשתו אוכלת אותם הדברים בפסח יכולה לבשל כיון שהיא מבשלת ואוכלת בו ביום עכ"ל.

הרי מבואר, שאשה הנוהגת כל ימי הפסח לאכול אורז ומבשלת לעצמה, ובעלה מעדת המחמירים שאינו אוכל אורז בפסח (פרט ליום האחרון), והתיר לה לבשל עבורו ביום ששי שהוא שביעי של פסח לצורך בעלה שיאכל כמנהגו ביום טוב אחרון שיחול בשבת, מפני שבלאו הכי מבשלת היא לצורך עצמה ואוכלת בו ביום. ומשמע להדיא שאין כל חיוב על האשה לנטוש (-נראה דצ"ל 'לנהוג'. י.ש.) מנהגי בית בעלה.

הגרז"נ גולדברג (בית ועד לתורה, גבעת שמואל, ניתן תשמד) כתב בשם הגרש"ז אורבאך: בספר מעדני שלמה כתב בשם הגרש"ז אוערבך זצ"ל שאשה אחר נישואיה צריכה לנהוג כמנהג הבעל בין לחומרא ובין לקולא, והטעם הוא לא מדין מי שהלך ממקום

למקום שמקבל עליו את מנהגי המקום שבא אליו, אלא מהטעם שהיא משועבדת לבעלה (ואינה צריכה התרת נדרים). וכיוון שמקור החיוב הוא השעבוד ולא מנהג המקום, רשאי הבעל למחול לה. ומעשים בכל יום שהבעל מוחל לאשתו שתמשך להתפלל בנוסח שהיא רגילה בו...

דבריו מתאימים יותר למושג של 'כניסה לרשות הבעל'. רשות הבעל מחייבת את האשה להתחשב ברצונו של בעלה. אבל זה לא עניין של איסור והיתר, אלא של שעבוד הדומה לשעבוד ממוני, ולכן הבעל יכול למחול לאשתו.

הפוסקים הדנים בסוגייה זו התלבטו גם סביב דבריו של התשב"ץ (חלק ג סימן קעט): במקומות שיש קהילות חלוקות בתקנותיהם... ונשא איש מאנשי קהלה אחת אשה מאנשי קהלה אחרת אין ספק שהאשה היא נכללת עם בעלה בכל חיובו דאשתו כגופו בכל הדברים. ונפטרת מקהלת בית אביה. ודבר זה מלתא דפשיטא היא ואין בו ספק שלא יהיו שנים מסובין על שולחן אחד חלוקין בעסותיהן האסור לזה מותר לזה.

התשב"ץ נותן שני נימוקים. האחד ש'אשתו כגופו'. והשני 'שלא יהיו שנים מסובין על שולחן אחד חלוקים בעיסותיהם'.

הנימוק הראשון יכול להיות נימוק עקרוני. לעולם האשה נגרת אחרי בעלה. כך לכאורה נקט האגרות משה.

אולם, הנימוק השני הוא קצת יותר טכני: צריך שלא יהיו מריבות בבית. אפשר לקבוע, לאור דבריו של הגרש"ז, שאם אין הסכמה בין הבעל והאשה בנוגע למנהגים, האשה היא זו שצריכה לוותר, בגלל שעבודה לבעלה. אולם, ניתן להסכים גם על כך שינהגו מנהגים שונים, אם הדבר מקובל על שני בני הזוג.

נימוק נוסף, נדון באריכות במאמר שכתב הרב יגאל אריאל¹. הוא מתייחס לכך, שמנהגי קהילות אינם מנהגי אבות, כפי שציינו לעיל, אלא מנהגי קהילות. היום, בגלל קיבוץ הגלויות בארץ, מושג הקהילה לעניין מנהגים עמום מאוד. אם כך, לא ברור לגמרי, אם ניתן בכלל לדבר על מנהג הבעל, בצורה חדה, וזה שיקול נוסף לעמעם את החובה של האשה ללכת אחרי מנהג בעלה.

לסיכום:

שני בני הזוג יכולים לשמור על מנהגם המקורי, כל עוד הדבר לא יוצר חיכוכים בבית. כשחיכוכים כאלו נוצרים, ברירת המחדל היא להעדיף את מנהגו של הבעל. כאשר אחד מבני הזוג מאמץ את מנהגיו של בן זוגו, הכוונה לאימוץ המנהגים במלואם (לכל הפחות, במה שקשור במנהגים לקולא). בני הזוג לא יכולים לבחור לעצמם לנהוג בחלק מהמנהגים כך ובחלק אחרת.

¹ "אל תיטוש תורת אמך" – האם אשה נשואה צריכה לאמץ את מנהגי משפחת בעלה, צהר לא, תשס"ח.